

**Аннотация к рабочей программе
воспитателя по обучению детей татарскому языку (родному языку)
МБДОУ «Детский сад №2 «Чулпан» г.Кукмор» Кукморского муниципального
района РТ
Зиязетдиновой Р.Г.**

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карары белән кабул ителгән 2010 – 2015 елларда мәгарифне үстерү Стратегиясе (30.12.2010, № 1174) – “Киләчәк” программасында мәктәпкәчә тәрбия һәм белем бирү учреждениеләре өчен Федераль дөүләт стандартлары таләпләренә җавап бирә алырдай укыту-методик комплеклар (УМК) булдыру бурычы куелган. Балалар бакчаларында балаларны татар теленә өйрәтү, аларның сөйләм телен үстерү өчен заман таләпләренә җавап бирерлек итеп төзелгән эзлекле, максатчан методик әсбаплар белән тәмин итү зарур. Әлеге максаттан ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы карары белән яңа укыту-методик әсбаплар төзелде. Татар телендә дәрәҗә сөйләшәргә өйрәтү өчен, балаларны кызыксындыра алырлык аралашу даирәсе булдыру, сюжетлы уеннар оештыру, гомумән, баланың актив сөйләмен үстерү зарур. Сөйләшәргә өйрәтү өчен баланы мөмкин кадәр күбрәк аралашуга җәлеп итәргә кирәк. Мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләренә гомуми белем бирү программасы төзелешенә яңа федераль таләпләр буенча татар теле эшчәнлегенә бирелгән сәгәтьләр санын бүлгәндә сөйләм телен үстерүгә күбрәк игътибар итү сорала.

Балалар бакчаларында заманча методик алымнар һәм чаралар куллану, татарча мультфильмнарны, электрон ярдәмлекләренә, аудио һәм видеоматериалларны урынлы файдалану аеруча мөһим.

“Татарстан Республикасы халыклары телләре турында” Татарстан Республикасы Законнда һәм Татарстан Республикасында башка телләренә саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы дөүләт программасында мәктәпкәчә милли белем бирү өчен кирәкле шартлар булдыру каралган. 2010- 2015 елларга мәгариф системасын үстерү стратегиясендә балалар бакчаларында балаларга татар телен өйрәтү, сөйләм үстерү юнәлешен тормышка ашыру максаты куелган. Мәктәпкәчә учреждениеләр, мәгариф системасының беренче баскычы буларак, нәниләренә татар теленә өйрәтүдә башлангыч роль уйный.

“Татарча сөйләшәбез” дип аталган методик комплект балалар бакчасында эшләүче тәрбиячеләргә кулланма буларак тәкъдим ителә. Комплектка, балаларның яшь үзгәрешләренә карап, методик кулланма, күрсәтмә һәм таратма әсбаплар, аудио- һәм видеоматериаллар, балалар өчен эш дәфтәрләре туплап бирелгән. Методик комплеклар өч яшь төркеме (уртанчылар, зурлар, мәктәпкә эзерлек төркемнәре) өчен эзерләнде, һәм аларның барысы да “Татарча сөйләшәбез” дип исемләнде. Бүгенге социалингвистик ситуациядә һәм гомуми белем бирүнең федераль дөүләт стандартлары тормышка ашу кысаларында рус телле балаларны татарча сөйләшәргә өйрәтү буенча яңа укыту-методик кулланмалар эшләү зарурлыгы килеп басты.

Билгеле булганча, телгә өйрәтүнең максаты җәмгыять тарафыннан куелган социаль заказ белән билгеләнә. Татарстан Республикасының белем бирү системасына куйган төп бурычы – ижади фикерләүче, инициативалы, ижтимагый тормышта актив катнашучы, белемле, ике дөүләт һәм чит телләрдә дә иркен сөйләшеп аралашучы шәхес тәрбияләү.

Рус телле балаларга татар теле өйрәтү максаты киң кырлы һәм ул берничә аспекттан тора: танып белү, үстерү, тәрбия, белем бирү.

Балаларның татар теле буенча лексик, грамматик күнекмәләре филологик белемнәр суммасы дәрәжәсендә генә калмыйча, ә сөйләм эшчәнлегенә барлык төрләрендә дә аралашуда кулланырлык дәрәжәгә җитү зарур. Ягъни, балалар, нинди дә булса сүзгә, я грамматик категориягә тану, аеру, аңлау, тәржемә итү дәрәжәсендә генә түгел, аларны аралашу максатында мөстәкыйль кулланырлык дәрәжәдә өйрәнәргә тиешләр. Шуңа вакытта гына татар телен дөүләт теле буларак өйрәнү бурычы үтәлә.

Баланың сөйләм эшчәнлегенә төрләрне буенча түбәндәгә белемнәргә ия булуы күздә тотыла:

- өйрәнелгән эчтәлек нигезендә әңгәмәдәшен белән контакт урнаштыра, сорау куя, җавап бирә, кире кага, раслый белү;
- программада күрсәтелгән темалар буенча тәрбияченең сорауларына җавап һәм сораулар куя белү;
- бирелгән үрнәк диалоглар буенча охшаш диалоглар төзү, әңгәмәдә катнаша алу;
- терәк схемалар кулланып, ситуация буенча әңгәмә корал белү.

Телне аралашу аша өйрәнү принцибы.

Атаклы психологлар А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин хезмәтләре күрсәтүенчә, белемнәрне үзләштерү аларны нинди дә булса эшчәнлектә куллану аша бара. Башта белемнәр суммасы булдырып, аннан соң аны практикада кулланырга мөмкин дип уйлау хәзергә дидактик таләпләргә җавап бирми. Сөйләмгә өйрәтү процессы башта аерым сүзләр, грамматик категорияләр өйрәнәп, аннан шулар нигезендә сөйләм оештыру аша барса, бу бик әйләнгеч, нәтижәсез юл булып иде. Коммуникатив технология нигезендә эчтәлек сайлау стратегиясә һәм тактикасы түбәндәгедән гыйбарәт була: башта балаларның яш үзәнчәлегенә карап, аларның аралашу сфералары, ситуацияләре ачыклана, аннан соң ул сфераларда сөйләшүне оештыра алырлык лингвистик материал сайлана. Бу процесс түбәндәгә схемада күрсәтелә.

Лингвистик материал сайлау схемасы

Социаль контактлар, аралашу сфералары, ситуацияләренә ачыклау

Сөйләшү, сөйләм предметын билгеләү

Сөйләм бурычларын ачыклау

Тиешле лингвистик материалны сайлау.

Әлбәттә, эчтәлек сайлаганда сөйләм материалының күләмен билгеләү өчен балаларның психо-физиологик мөмкинлекләрен исәпкә алу зарур. Югарыда әйтелгәннәрне иске алып сайланган материал балалар бакчасында телгә өйрәтү шартларын телне тормышта куллану шартларына якынлаштыру мөмкинлеген тудыра.

Телне өйрәнү процессын индивидуальләштерү принцибы.

Мәктәпкәчә яшьтәге балалар эмоциональ, хәрәкәтчән, тиз арыйлар. Бала материалны үзе өчен кызык булса гына, үзенең шәхси ихтыяжларына туры килсә генә кабул итә һәм фикерли башлый. Телне өйрәтү процессында әкияти, фантастик сюжетлар, кызыклы геройлар белән очрашу, уен элементларын куллану – тел материалын өйрәнүнең мотивлашкан булуын тәмин итә. Материалны кат-кат кабатлап, ятлап өйрәнүгә караганда, аралашу ситуацияләрендә сөйләм бурычына тәңгәл килгән лексик – грамматик материалны балаларның мөстәкыйль комбинацияләп сөйләшүе – тел өйрәнү өчен күп мәртәбә нәтижелерәк алым. Димәк, эчтәлектә аралашу ситуацияләре һәм ситуатив күнегүләр системасы булу мәжбүр. Телне аралашу ситуацияләренә бәйләп өйрәнгәндә балалар тел өйрәнүнең практик әһәмиятен шундук тоялар, эмоциональ күтәрәнкелек туа һәм тел өйрәнү процессының мотивлашкан булуын тәмин ителә. Икенче телне өйрәнү вакытында бала, ихтыярсыз рәвештә, лингвистик материалны ана теле күренешләре белән чагыштыра. Бу – телне үзләштерү процессын жинеләйтә. Димәк, һәр шөгылгә программа материалын сайлаганда, балаларның ана теле буенча белемнәр системасын исәпкә алу зарур. Шөгылләрдә ситуатив күнегүләрнең рус һәм татар телендә бирелүе балаларның белем сыйфатын күтәрүгә зур этәргеч булып тора. Комплектларның төп максаты балаларны аралашуга өйрәтү.

«Туган телдә сөйләшәбез» укуыту-методик комплекты Россия Федерациясе Мәгариф һәм фән министрлыгының «Мәктәпкәчә мәгарифнең төп гомуми белем бирү программасы структурасына карата федераль дәүләт белем бирү стандарты (ФДББС) раслау һәм аларны гамәлгә кертү турында» эшләнган. Мәктәпкәчә мәгарифнең төп гомуми белем бирү программасы структурасына карата федераль дәүләт белем бирү стандарты нигезендә балалар бакчаларында балаларга туган телне өйрәтү, сөйләм үстерү, әдәби телдә сөйләшү күнекмәләре булдыру юнәлешен тормышка ашыру максатын күздә тотып төзелде. Ул түбәндәге бурычларны билгели: - балаларны ана телендә дәрәс һәм яхшы итеп сөйләшәргә өйрәтү; - тел системасының фонетик, лексик, грамматик төзелеше дәрәжәләрен формалаштыру; - бәйләнешле сөйләм үстерү; - тел һәм сөйләм күренешләрен аңлау (тоемлау) сәләте булдыру. Федераль дәүләт белем бирү стандарты (ФДББС) билгеләнгән төп тәрбия юнәлеше үсешенә нигезләнеп, комплекслы-тематик план төзелде. Ул зурлар төркемендә 36 проектны, мәктәпкә эзерлек төркемендә 31 проектны һәм шул проектлар буенча төзелгән зурлар төркемендә 98, мәктәпкә эзерлек төркемендә 100 эшчәнлек конспектларын үз эченә ала. «Минем бакчам», «Мин яратам сине, Татарстан», «Саулык – зур байлык», «Исемнә күрә – жисеме», «Кунак булсаң – тыйнак бул», «Исэнме, мәктәп», «Кояш системасы», «Дуслык белән көчле без», «Китап кайдан килә» һ.б. күп проектлар балалар һәм өлкәннәр тормышын чагылдыра, ана телен камил белергә, аның нечкәлекләренә төшенергә ярдәм итә, башка милләт халыклары белән дустанә мөнәсәбәттә яшәргә өйрәтә, балаларда әхлакый сыйфатлар формалаштыра. Бу укуыту- методик комплектында федераль дәүләт белем бирү стандарты (ФДББС) таләпләрендә күрсәтелгән өч белем бирү өлкәсе карала: белем бирү өлкәсе табигать, аның үзенчәлекләре, экологик бәйләнешләр белән таныштыру; балаларның ел фасыллары турындагы белемнәрен тирәнәйтү, системалаштыру; нәниләр белән экология бурычларын гамәлгә ашыруны, туган як, өлкәннәр хезмәте турында белемнәрен тирәнәйтүне максат итеп куя. Шушы максатларны тормышка ашыруга ярдәм итә торган зурлар төркемендә 31 эшчәнлек, мәктәпкә эзерлек төркемендә 33 эшчәнлек каралган. Балалар белән эшчәнлек сәяхәт, күзәтү, тәҗрибәләр уздыру, төрле уеннар формасында уздырыла; - «Аралашу» белем бирү өлкәсе нәниләрдә туган телгә мөһабәт тәрбияләү, матур әдәбият әсәрләре белән кызыксыну, авазларны дәрәс әйтү, бәйләнешле сөйләм культурасы булдыруга, сабыйларга кара-каршы сөйләшә белү (диалогик сөйләм) күнекмәләрен камилләштерү, сәнгатьле сөйләм чараларын үзләштерүгә булышлык итү бурычларын гамәлгә ашыра. Бу белем бирү өлкәсенә туры килгән зурлар төркемендә 35 эшчәнлек, мәктәпкә эзерлек төркемендә 36 эшчәнлек тәкъдим ителә. Авазларны кабатлау, калын һәм нечкә авазларның дифференциациясе һәр эшчәнлеккә өлеш итеп кертелде. Бу өлкәдәге эшчәнлек әңгәмә, үстерелешле диалог (балалар сорау бирә, сорауларга җавап кайтара), сәхнәләштерү, өстәл театры карау, рәсемнәр карау, алар буенча хикәя төзү, уен-викториналар үткәргү, тасвирлау, үз тәҗрибәсеннән чыгып хикәя төзү, хикәяне дәвам итеп сөйләү кебек эш формаларын күздә тотта; - «Матур әдәбият» белем бирү өлкәсе кешеләрне һәрчак яхшыга гына өнди, акыллы, тапкыр булырга киңәш бирә, авыр вакытта югалып калмаса, нык ихтыярлы, батыр йөрәкле булырга өйрәтә торган, балаларның яшь үзенчәлекләрен искә алып сайланган шигырьләр, хикәяләр, әкиятләр белән таныштыруны, балаларны әдәби телдә сөйләшәргә өйрәтүне максат итеп куя. Бу белем бирү өлкәсе зурлар төркемендә 32 эшчәнлекне, мәктәпкә эзерлек төркемендә 31 эшчәнлекне үз эченә ала. Эшчәнлек матур әдәбият әсәрләрен уку, эчтәлеген сөйләү, ятлау кебек эш формалары кулланып оештырыла.. Укуыту-методик комплектында тупланган материаллар балалар бакчасы педагогларына балаларның сөйләмен үстерү, тирәюнь, матур әдәбият әсәрләре белән таныштыру максатында гына түгел, ә рәсем ясау, әвәләү, кул хезмәте, конструкцияләү, эксперимент эшләре, кисеп ябыштыру, музыка, физкультура эшчәнлекләрендә, иртән балаларны кабул итү, саф һавада булу, табигатьне күзәтү вакытында, эти-әниләр белән бердәм эшчәнлектә ижади якин килеп кулланылып һәм ныгытылып дип өметләнәбез.

«Туган телдә сөйләшәбез» методик кулланмасы балаларга телебезнең матурлыгын,

байлығын аңларга, аны сиземлэргэ, үзлөргө күркәм сыйфатлар булдырырга, тел хэзинэсен тирэнтен аңларга, кеше өчен газиз булган туган жиргэ, туган телебезгэ мэхэббэт, эти-энилэргэ, өлкөннэргэ карата хөрмөтитэгать тәрбиялэргэ, үзлөргө хезмэт сөү, тыйнаклык, шэфкательлек кебек күркәм сыйфатлар булдырырга ярдэм итэр дип ышанасы килэ. Шушы жирдэн, шушы туфрактан без. Китэ калсак үзгэ бер якка, Өянкелэр жырлап, таллар елап, Сандугачлар моңы озата. – дип, шагыйрэ К.Булатованың шигырен укыганда, балаларга туган жир, туган туфрак, туган телнең изгелеген, өянкелэрнең кайчан жырлаганын, талларның ничек итеп елаганын, сандугачларның моңы ничек итеп күнелне кузгалтканын аңлата алсак, без үз максатыбызга ирешкән булырбыз.